

1959—1965 Д Ж И Л М У Д Т С С С Р - н О Л Н - А М Т Н А Э Д Л А Х У Н Д Е Л Г Р Л Т И Н К О Н Т Р О Л Ы Н Т О

(К П С С - н Х Х I - ч х у р г д е е р ү р Н . С . Х р у щ е в и н к е х д о к л а д и н т е з и с м ү д)

(Эклиць 229, 230, 231-ч номермудт).

Ирх долан джилд колхоз, совхоз болгънд таря тарягъна чик эргц токтахми, эн—производствин халхсиг тустагъар ирлцүлдж, хаалгъинь йилгъгч, эдл-аху бсклгъна хагъгч уга эрки аьгъгн болджана, газр хагъгдлж белдлгъна чик системар теткхми, селаня эдл-ахун культурмудиг цугтнь сортовой экяр тарлгъ теткхми.

Ковъ тардг райодар газр услгъ бргджүллгън, барун-ар узгин болн барун узгин райодар мелиорац келгън, тер мет усн татг болн усн уга, мал баярлдг газрмудар ус оруулгъна кдлмш нааранднь кегдхяр темдглгддженя.

СССР-н оln-амтна эдл-ахун делгрлтин контролнь бод—1965 джилд селаня эдл-ахун минеральн удобренъ бглгън, 1958 джилд 10,3 сай тонн баяснасн, 31 сай тогнд курггдхяр темдглгддженя. Бас тер мет, органическ удсбренъ цуглулдж, газрт орцуллгъгч збяр икдүлдж, ишкль газрт дотл орцулдж, гашута газрт гипс орцулдж олзлх кергтй.

Химическ промышленность хурдар делгрсна яшд, бми баях долан джилд, селаня эдл-ахун ургъгч хортдас болн темас харслгъна тбрг ясулх, тер мет таравд харш бвсна химическ нсолда кех арг учралжана, селаня эдл-ахун гуртм ургъгч авлгъгч икдүлхд эн невр кбръ болджана.

3. Мал бсклгън. Мал бсклгъна халхд, ирх долан джилин ах тбръ—мах, ус, бндг болн гоос гаргългъгч икдүллгън болджана. Кемрджан 1952—1958 джилмудт мах гаргългъна бслт джил болгън дундлад дуньцүлхд (алгдсн чиньнүрйр) 500 миньгън тонн баясн болхла, 1959—1965 джилмудт тер 1 сай 100 миньгъ гар тонн болх збвтй. Усн—ирцньгъгъгър—3,1 сай тонн болн 5,9—6,6 сай тонн, ноосн—18 миньгън тонн болн 33 миньгън тонн болхми. Колхозмудар укр болгънес ус саалж авлгън ядхдан 2600 килограмм курч икдүлгдхмр.

Терунля зерглүлдж, цуг зүсн мелмудин болн шовудин тсогъинь бсск кергтй. 1959—1965 джилмудт малин тсогъин джил болгъни бслтнь дундлад, 1952—1958 джилмудт бслгъни дундин бслтля дуньцүлхд—бод малар—3,2 холван, тер тоод укрмуд—2,2 холван, хбддйр—хойр холван шаху икдх збвтй.

Турун джилмудт мах гаргългъгч икдүллгъна даалгъвр нургълдж гахас бслн шовуд бсклгъяр кучагдхми, наарандк иагтнь бод малин болн хсбдин то бслгъгч дахдж укрй болн хбднй мах гаргългън збяр бсскми.

Малас эдл-уш гаргългъгч бддлүлхин тбля тохм яслгъна кергиг ясулхми, бддн шим-шуус бдгд сан тохмта малиг искусственн кдг тавлгънд бргйр олзлдж, колхозмудар болн совхозмудар сан тохмта малин тсогъинь икдүлхми.

Мал бсклгъ делгрүллгъяр темдглгдсн программ диилвртйгъяр кучагългъна ах тзалнь—малин хотин бат кбръ теткългън болджана. Малин хот гаргългънд ард хопрдгиг уурулдж, орн-нутгин цуг райодар мал бсклгъгч, курм тоота оln-зүсн, сан чинртй хотар теткхнь темдглгддх халагдженя.

Буудя гаргългъгч икдүлхяр темдглгдхйр проект, 1965 джилд 85—90 сай тонн концентрированн хот малд гаргълдж бгх арг учрахми. Терунля зерглүлдж, адг ядхдан, бвсн 2 холван, силос белдлгън—ядхдан 4 холван икдүлгдх збвтй, малин хот гаргълдж бгх бодндг, 1957 джилинкяр болхла, дуньцүлхд, 2 холван ик болхми.

Малин хот гаргългъ икдүллгънд эрдни-шишй негиг йилгъгч чинртй. Орн-нутгин оln-зүсн райодар ик агъута газрт эрдни-шишй тардг ургългъна дамшлт, гектар болгънас кбкар початктагъинь ядхдан 500 центнер ургъгч авч бөлх аргъ

бйахиг иткмйр медүлджаня. Эрдни-шишйг, дбрвл джлүлдж-уурулдж тарад чик агротехниктй, тарлгъна, асрлгъна болн хуралгъна кдлмшнь цугтар кучагдн механизированн баясн болхла, наадк культурмудла дуньцүлхд, гектар таран болгънас эн ик даву малин единиц хот бгд, кдлмшиг болн мбньгиг багъар гаргълуна.

Эрйрн, ургъгч хадлгъгч болн мал хярүлгч идгиг ясулгъна кдлмшиг бргйр делгрүлдж кедж, теруня олз-тусинь ядхдан кус-дундур холван ясулхми.

Комбикорм гаргългъгч 1957 джил 3,9 сай тонн баяснасн 18—20 сай тогнд кургдх бсскми, загъсна болн махна промышленностин шагиг улм кучагдн олзлх аргъинь хйахми.

Гару багъар гаргълдж бйргдг малин хаца тосхлгъгч збяр икдүлхми, малин фермисиг, нег улу ус бглгъгч, укр саалгъгч, ферм дотрк кблгиг механизировать кехми.

4. Селаня эдл ахун эдл-уш белдлгън. Контролнь тсогтар, 1965 джилд селаня эдл-ахун гол зүсн эдл-уш белдлгън иим кемдженд курггдхяр темдглгддженя:

	1965 дж. миньгън тонн	1965 дж. 1957 джилинля процентйр
Сырец-кбвнь	5.700—6100	135—145
Шикрин сьекл	70.000—78.000	180—200
Тосна культурин экн	3560	180
Бодндг	11.720	148
Олсна-утцн	530	137
Махн	11.050	2,2 холван
Усн	40.610	2 холван
Ноосн	540	1,9 холван
Ондгн (миллардар)	10	2,3 холван

Буудя белдлгъна кемджен, 1958 джилин ургъгчас зурагъар белдснй кемдженас збяр бддн батлгдхяр темдглгддженя, тер государствиг кергтй тоота гуйгар теткхми, терунлярн хамднь, колхозмудар болн совхозмудар мах, ус болн малас гардг нань чигн эдл-уш икдүлхд буудя гаргългъгч збяр икдүлх арг учрах.

Селаня эдл-ахун эдл-ушин зура кедж, белдлгън, орн-нутгин онц зонсар болн райодар теднй газр-усна болн экономическ таалла ирлцүлдж, селаня эдл-ахун производствиг бйрлүллгънля амлин ббрхн кбяр залгълдулдж кеддх, селаня эдл-ахун производителнь кучн-чидлин бддлтд тусан кургх збвтй.

Селаня эдл-ахун эдл-уш белдлгъяр токтагдсн зураг кучагдн, цаглань кучагдн селаня куч-кблсчрин халхас цуг государствин са хйаалгъгч чик медлгъна эрки чинртй узмджен болдж гардг мбн. Эн тбрт нааранднь чигн государственн диг-дараг чаньгъяр бйрдж, селаня эдл-ахун цуг зүсн эдл-уш белдлгъна джил болгъни зураг, тер мет долан джилд батлгдсн зурасиг диилвртйгъяр кучагдх, давулдж кучагдин тбля аргънь хйагдх збвтй. Тиигхларн тегд, государствин дотр-дундин кергллгъгч цаглань теткхяр болн республикс хоорндк тавгиг кучагдин тбля цуг союзин кбръгд орулдж бгх тавгин даалгъвр дун угагъяр кучагдлгън теткдх збвтй.

5. Совхозмудин делгрлт. Ирх долан джилд совхозмудар, селаня эдл-ахун эдл-уш гаргългън ик гидгар бсскми, селаня эдл-ахун толгългч социалистическ предприятиес болгч совхозмудин нилчнь улм икар бсск збвтй. Ирх долан джилд совхозмудт, нег улу эмнг газр эдлгч райодар производственн болн амтн бйах гермудин тосхлт бгсгагдхяр темдглгддженя. 1957 джилин дуньцү-

лгч унар болхла, 1965 джилд буудян бийиннь ун-иг: ядхдан 30 процент, махн—19 процент, усн—23 процент, ноосн—8 процент, кбвнь—20 процент кимдрүлгъ теткхяр хйагддженя. Совхозин производствиг делгрүлдж, совхозмудиг ик олзта-орута боллгъ теткхин тбля теднй материалнь-техническ агслгиг збяр кучлдж, совхозмудиг кергтй минеральн удобренйр кучагдн ханьгъахар темдглгддженя. Туслнь зүсн эдл-уш гаргългар совхозмудиг шилньгдүллгън кеддхми.

6. Селаня эдл-ахун механизаци болн электрификац. 1959—1965 джилмудт селаня эдл-ахун делгрүллгъна туск даалгъвр иг кучагдн негиг йилгъгч таалсн негнь—производствин механизаци болн электрификациг цуг аргъарнь бргджүлдж, колхозмудиг болн совхозмудиг нурлгч техникйр нааранднь агслгън болджана.

Долан джилин эргид селаня эдл-ахун тбля кеддхн: 1 сай гар трактор, буудян 400 миньгън шаху комбайн, нань чигн ик оln машин болн зер-зев.

Техническ агслгиг бддлүллгън—селаня эдл ахун кдлмшин болзгиг хасх аргъ бгх, орн-нутгин оln-зүсн зонала ирцүлдж селаня эдл-ахун производствд комплексн механизаци орцуллгъин бргджүлх.

Селаня эдл-ахун электрификацин кдлмш 1959—1965 джилмудт бргн делгрлт авхми. Дола джилин чилгчйр орн-нутгин колхозмудиг цугтн электрифицировать келгън нургъдд дуусгдха хйагддженя, совхозмудиг болн РТС-г электрифицировать келгън ик эрт дуусгдхми. Ирх дола джилд колхозмудиг электрифицировать келгън темдглгддхйр кдлмшин кемджен 1952—195 джилмудт кеддсн эн кдлмшйр болхла, 2,5 холван ик болхми. Селаня эдл-ахун электроэнер олзлгън 7 джилин эргид дуньнхд 4 холван бсскми. Селаня эдл-ахун электрификацин тбри кучагдин тбля, колхозмуд хоорндк болн райс хоорндк электростанцс тосхлгънд колхозмудин мбньгиг бргйр орцулх кергтй. Государствин энргосистемин болн электростанцсин электричес сетас совхозмудиг болн колхозмудиг электричес твйр теткългън бас хйагддженя.

7. Модна эдл-аху. Модна кбръгчиг орн-нутгин кергллгъгч кучаг ханьгъах тоотагъяр бйагдх, бйрвддж, модиг чинрүлдж, олзлхар хйагддженя.

Оln-амтна эдл-аху болн оln-амтн бийснь модн материал кергллгън улм бслгън—Ар узгин, Урлин болн Сибирин ик модта райодар мод белддх эд-бод келгъяр теткдх збвтй. Модиг хярү ургадж, немлгъна кдлмш кехд мод белдлгъна крмудиг болн техническ эв-аргъгч орцулх кергтй 262 сай гектар газрин агъуд шинас, хойрд мод ургъагъад, дуньнхд 11 сай шаху гектар гарин агъуд мод тарлгъна болн суулгъгдх, шин мод хярү ургългъна аргъ хйагдхми. Модна чиринь ясулгън, модиг түүмрас болн хорлт бтн-хорхагъас харлгън хооран саагдшго тбр боджана.

Орн-нутгин модн уга теегин болн модн ба теегин райодт, селаня эдл-ахун эс олзлгддхйр уга газрмударнь мод тардх, мод ургългъна кдлмшиг бргджүлхми, модн заагур хаалгъ келгъ болн мод хагсалгъна кдлмш делгрүлдж кехми.

Одгй цагт селаня эдл-ахун, оln-амтна эдл-ахун цуг халхд метйр, куч-кблснй производительность бддлүллгъна, единиц продукц гаргългънд олзлгдг куч-кблсиг болн мбньгиг хаслгъна туск т турун нурт тавгддженя. Долан джилин эрг куч-кблснй производительность колхозмуд (Нааранднь 2-ч халхд).

(Цаарандкнь).

Брәл шахунь пластическ масс, искусствени болн синтетическ утц, синтетическ каучук, спирт гаргьлгьна предприятияс тосхлгьнд гаргьлдхмн.

Нефтин болн газин промышленностьд кех капитал тавц 170—173 миллиард арслнь болхмн, эс гил 2,3—2,4 холван бсджаня. Газин промышленностьд кех капиталнь тавц 4,2 холван, нефтехимин предприятияс тосхлгьнд болхла, урдк долан джилнля дуньцүлхля, 25 холван бсджаня.

Нүүрснә промышленностин делгрлтд 75—78 миллиард арслнь гаргьдджана, 1952—1958 джилмүдт гаргьснас 22—27 процент ик, дорд үзгин районд нүүрснә промышленностин делгрлтиг хурдн ишклар кех болн кокс нүүрс гаргьлгьниг икдүлхәр темдгддджаня.

Электростанц, электрическ болн тепловой сеть тосхлгьнд кех капиталнь тавц 125—129 миллиард арслнь болхмн, эс гилж кирцхд 1,7 холван бсджаня. Тепловой электростанц тосхлгьн нургьлдж кегдх, теткдхәр халәгддджаня.

Ошугьу модна, цаасна болн мод эд бод кедг промышленностьд гаргьх капиталнь тавц 58—60 миллиард арслнь батлгдджана, эс гилж хойр холван даву бсджаня. Энүнәс кирцхд 60 процентнә целлюлозн-цаасна болн мод эд-бод кедг промышленностин делгрлтд гаргьлдхмн.

Гүсн болн хот-хоолин промышленностин делгрлтд 1959—1965 джилмүдин контролнь тоод 80—85 миллиард арслнь капиталнь тавц келгьн халәгддджаня, эс гилж урдк долан джилнля дуньцүлхля, кирцхд 2 холван ик.

Амтн бәдг болн коммунальн гермүд тосхлгьнд 375—380 миллиард арслнь гаргьлдхмн, эннь урдк долан джилнля дуньцүлхля, 80—83 процент бсджань тер.

Школмуд, нег улү интернатн—школмуд, больницы, бичкдүдин учрежденьс болн культурин болн эрд-менд харлгьна, нань чигн учрежденьс тосхлгьнд мөнхгн бас икәр гаргьхар халәгддджаня.

Селәнә эдл ахүд государственн тавц 150 миллиард шаху арслнь гаргьхар халәгддджаня.

Ургьцин болн малас гардг продукц хулдлгьн икдәд орунә бснә ашднә колхозмуд эврәнн мөнхгәр капиталнь ик тосхлт кедж чадхмн. 1959—1965 джилмүдин туршарг, дуньнәд тоолхд, колхозмуд ироизовствени, культурн-бытовой тосхлтд, селәдиг кеерүлдж ясхд 250 миллиард арслнь, техник хулддж авлгьнд 95 миллиард арслнь гаргьлдхмн.

Тегдә 1959—1965 джилмүдт уг-туршдан государственн болн колхозмудин селәнә эдл-ахүд кех капиталнь тавцнь 500 миллиард шаху арслнь болхмн, 1959—1958 джилмүдт кесн тавцәс 2 холван дуньнә икдхмн.

Төмр хаалгьин көлгнә делгрлтд 110—115 миллиард арслнь гаргьдхар халәгддджаня, эс гилж урдк долан джилд гаргьснас 83—92 процент ик. Төмр хаалгьд электрификац келгьнд гаргьх капиталнь тавц 2,7 холван бсхмн.

3. Капитальн агьу ик тосхлт кегдлгьәр темдгдхн программиг күцәлгьн, производствени объект болн амтн бәдг, культурн-бытовой тосхлт келгьнд государственн мөнхг гаргьлгьн икәр әрвәдж кегдх зөвтә.

Турүн болдж мана зура кедг болн эдл-ахун органс предприятияс экономическ районг гаргьлгьн йилгьү оньган тәвдж, кинән кевәр, экономическ олзинь халәдж кех, тосхлгджих предприятисиг шишлнәгдүлгьниг чикәр кәх зөвтә, бас төр мет, нег районд тосхлгджих предприятиясиг негдүлгьниг эвтә болдгар бүрдәх зөвтә.

Урднә бәасн ведомствс, предприятиясиг шинәс тосхларн, ик эндү йовдл гаргьдг бәасинь уурулдхн, турн нег районд тосхлт болгьн, нег-негнлән залгьдан уагьгар, бийсдән тосхлтин көрнә гаргьхадгт, предприятие болгьн онцдан эврәнн икдлгч, ясвин цехс болн мастерскойс, коммунакац гаргьлгьн проектд халәгддг бәаснд, тәдлн предприятияслә негдлгьн тоод авддго йовдл энүнә ашднә тосхлт унтәрдгт болн предприятиясиг олзлгьнд ик гару гардгт үзгддж бәасмн. Син предприятиясиг проект келгьнд улү гару гаргьдшго халәгдх зөвтә, прогрессивн технологическ йовуд, шин техник, автоматизац болн механизац, производствд технико-экономическ бәд-

ән күцвр гаргьх тоолгдх зөвтә, энүг дахдж гаргьджих продукцияс нег тоод капиталнь тавц багьрх зөвтә, такад болхла күч-көлснә таал (герл, вентиляц, бийән угьалгьн, нань чигн) цаарандан ясрхиг келгьнд кергтә тоот, гаргьлгьх тоод бас авлгх зөвтә.

Проектн организацсин көдлмшиг мөнхгәр теткьлгьниг бдгә цагт кеджәх диг-дараг уурулх кергтә болджана, эдниг государственн бюджетәс гаргьдәдл-ахун эврәнн олврар көдлдгт орулхмн. Кесг олн тосхлтет болн объектет капиталнь тавциг әнхгдлж салвдг йовдл гарчасиг йилгьү кевәр уурулхмн.

4. Тосхлтин әнхгд тәвгдсн төрмүдиг сәәнәр күцәхин төлә, тосхлтин индустриализациг цааранднь улм бргәр теткәд, тосхлтин производствиг заводт белдгдсн блокмудас, әнхгәс, детальмудәс гермүдин болн сооруженьсин бәрлгьнә болн монтажи механизированн процесст хуврәх кергтә.

Тосхлтин индустрин болн тосхлтин материалн промышленностин делгрлтд 110—112 миллиард арслнь кирцгәтә капиталнь тавц халәгдә, эс гилж урдк долан джиллә дуньцүлхля 78—82 процент улү.

Одгә цагин индустриальн тосхлтин девснхгн цутхгдсн төмрбегон болджана. 1958 джил 17 сай гар кубическ метр цутхгдсн төмрбегон кеддәжәнә, тернә 1953 джилн производствин кемдәжгьәр болхла 8 холван шаху улү. 1965 джил цутхгдсн төмрбегон келгьн 1958 джилнлә дуньцүлхля, дуньнхд 2,5 холван икдхмн. Урдаснә гүджрмгдсн цутхмр төмрбетона конструкц, эрсин панельмүд болн блокс кедж гаргьлгьниг икдүлхд онц оньг бгдх зөвтә.

1959—1965 джилмүдт тосхлтин индустрин техническ көрнхгн батлхт болн тосхлтд икәр кеддг күнд көдлмшин комплексн механизацин төгсәх төрмүд күцәхәр темдгддджаня. Тосхлтин организац шин, күцц сән машин, механизмс болн көлгнә күч икәр авн гилжәнә. Тосхлтин монтажи организациг икдүлх болн шишлнәгдүлх, экономическ районд газр-газотн негдүлгдсн тосхлтин организац бүрдәлх көдлмшиг улм цааранднь эрк биш кех кергтә.

Темдгдсн тосхлтин программиг күцәх төр тосхлтин материалмудин промышленностиг улм цааранднь делгрүлхиг некдәнә.

Ирх долан джилд-эрк биш тосхлтин материалмуд кедж гаргьлгьниг государственн капиталнь тосхлтд кергддгинь, тер мет балгьсар амтн бийлән гер бәрлгьинь болн йслгьинь дуту уагьгар теткдгәр, селән газрт амтн бәдг гермүд колхозмуд болн бийснә тосхлгьнд харгьдг түрүг сәәнәр ясрулх кергтә. Тер учрар, контролнь тоогьин проектәр 1965 джил цемент гаргьлгьниг 75—81 сай дн күргкәр темдгддг, талданар келхлә, 1958 джлн гаргьдснлә дуньцүлхля 2,2—2,4 холван улү цутхгдсн төмрбетона конструкц болн детальмуд гаргьлгьн—42—45 сай кубометр күрх, эс гилж 2 холван, шифер—батлгдсн кемдәжгьәр 6 миллиард плитс, эс гилж 2,5 холван, деевр кедг джбөлн материалар 1,3 миллиард шаху квадратн метр, эс гилж 2 холван, терзин шил—дуньнхд 220 сай квадратн метр, эс гилж 1,7 холван улү, орн-нутгин дорд үзгин районд тосхлтин материалмуд гаргьлгьнә бслтгиг улм хурддулхар контролнь тоод халәгддджаня.

Контролнь тоод 1959—1965 джилмүдт асбестин промышленностин делгрлтәр болн асбесто-цементн изделиг улм икдүлхәр тәвгдсн ик төрмүд күцәхәр халәгддджаня. Асбесто-цементн изделиг бргәр эдлгьн ик олз бгәд, тосхлтин көдлмшин унинь килврүлх аргь учрагьд, чинринь бәдлүлх. Олн-амтнә эдл-аху иим материалар дутдгинь бо-

лн газаран гаргьдж хулдх асбест кедж гаргьлгьәр теткхәр темдгддг.

Дөгдәс болн торфас гардг пластическ массин болн мокна көрнхгәс белдгдг тосхлтин материалс болн издельмүд эдлгьнд онц оньг бгдх зөвтә.

Эдлгьнд бәәх заводмудиг бргдүләд, ясдж шинрүләд, теднә производствин гүджрмгинь икдүлсәр, тер мет шин заводмуд тосхлгьар болн тедниг эдлврт орулгьар долан джилн эргид цементн промышленностин күчинь зөвәр бәдлүлхәр темдгддджаня.

Балгьсар амтн бәәлг гермүд ораллгьниг хала дееврәр буркдгиг уурулад, төмрбетонар, дулалуд, эс гилж асбо-шиферәр бурксн туста болх гилж тоолхмн.

Шин предприятияс тосхлгьн болн эдлгьнд бәәхинь ясдж шинрүлгьн шин-шин сән оборудованьсәр теткдх зөвтә.

Бийн газрин промышленностин болн колхозмуд хоорнд тосхлтин организацсин системд бәәрин газрин тосхлтин материалмуд кедж гаргьлгьн улм цааранднь икәр делгрх зөвтә.

6. Нүүрт йовх тосхлтин организацсин дамшлт, олн-амтнә эдл ахун цуг әнхгәсәр тосхлтин болзгинь түргдүлх ик эв-аргь манд бәәхинь үзүлджәнә. Улгүрлхд, 1958 джил ик ик домени бешмүдин тосхлт 6—8 сарин эргид төгсәгдәд бәәв. Сүүлин цагт амтн бәәдг гермүд тосхлгьниг болзгинь түргдүлгьнд ик дилвр бәргдв.

Болв, кесг предприятияс болн сооруженьсин тосхлт йир икәр хашнәгдәд, ик материалнь средств улан цагт төгсәд уга тосхлтд тоолгдәд бәәнә. Тосхлт удадәд йовзгнә, нургьлдж кесг тосхлгьсар государственн средствиг әнхгдлж салвдг бәәд йовдтас гарна. Областьсин, крайсин, республиксин партийн, советск, эдл-ахун органсиг зәрм гардачнр көдлмшн төгсдәх тосхлтсд капиталнь тавциг эдлхин ормд, государственн тосхлтин зурад шин тосхлтс орулхиг көдләд, күцәхләрн, теднә материалнь-техническ болн финансовый теткврин эваргьлань болн орн-нутгт туста, тус угалянә тооллцхш. Тим хаджгәр йовдлгиг уурулх кергтә. Шин эклгддәх тосхлт болгьн, материалнь болн финансовый көрнхгәр тосхлтин цуг болзгт теткдәд, шин тосхлтсиг ахр цагин эргид төгсәх эв-аргь олзлх диг-дараг-цань уга гилгәр күдх кергтә. Шин тосхлтд мөнхг гаргьхларн, кемр тосхлгджих, юмна түрүнд төгсдәх тосхлтс теднәр дуту уагьгар теткдсн болхла, гаргьхмн.

Капитальн тосхлтин кемдәнә бслгьнлә, тосхлтд гаргьддг материалнь болн финансовый средствиг әрвлгьн, тосхлтин унинь килврүлгьн, цуг тосхлтин организац болн предприятияс олзта-оруга боллгьн цань уга ик чинр зүүдәнә. Одгә цагин тосхлтин кемдәнәд, тосхлтин болн монтажи көдлмшин зурагьар халәгдсн унинь зуг ганцхн процентд килврүлхлә, эн тоот миллиард гар арслнь мөнхг әрвлх аргь бгнә.

Тосхлтин болн монтажи көдлмшин унинь долан джилн эргид 6 процентәс тату бишәр килврүлхмн. Амтн бәәдг гермүд тосхлгьар нег квадратн метр амтн бәәдг бәәрнә дундин унинь 14 процентәс тату бишәр килврүлхәр темдгддг.

Тосхлтин цаарандк бслтгн йилгьч күчнә тасрлан уга күч-көлснә гарцин бслт болджана. Тосхлтиг цааранднь индустриализац келгьнәс, икәр кеддг, күнд көдлмшд комплексн механизац орулснас, тосхлтин производствин бүрдәмджинь ясруллгьнас, эв татачринн нүүрт йовх дамшлтинь бргәр тархалгьнас ишгә, 1959—1965 джилмүдт тосхлтд күч-көлснә гарц 60—65 процентд бсхн темдгддджаня.

III. Производителнь чидл диглдж бәәрлүллгьн болн союзн республиксин эдл-ахус делгрүллгьн

Коммунистическ парть СССР-н олн-амтнә эдл-ахун зурас диглдж кехларн, келн-амтнә ленинск политикәр гардвр кегьд, хамгин ик экономическ олз-ору күцхин болн цуг союзн республиксин экономикин бәдллт теткхин эркд орн-нутгин газрин агьуд производителнь чидлиг чикәр диглдж бәәрлүллгьнәс иш авна.

Экономическ бәдллтин зурад, сырьен бөрхн-

холинь тоолдж, энүг эд-бод келгьнәс авн эд-тавр кех күртл гардг күч-көлснә гаруг багьлхин аргьинь халәдж, промышленностиг орм-ормарн диглдж тәвлгьн орх зөвтә гилж 1918 джилн бийднә В. И. Ленин келсн.

Мана орн-нутгт коммунистическ тосхлтин агьу-

(Цаарандкнь 4-ч халхд).

1959—1965 ДЖИЛМҮДТ ССССР-Н ОЛН-АМТНЭ

ЭДЛАХУН ДЕЛГРЛТИН КОНТРОЛЬН ТО

(КПСС-н XXI-ч хург деер үр Н. С. Хрущевин кех докладин тезисмүд)

(Цаарандкнь).

ик зура күцэлгэнд орджах цагт лениск эн заавр йилгээн чинр зүүдженэ.

1959—1965 джилмүдт ССССР-н олно-амтна эдла-хун делгрлтэр темдглгдсн тоод цуг союзн рес-публиксин экономикаин болн культурин цаарандк бодлтин саягын хяалгын тоолгдджана.

Эдла-хун делгрлтин эргид орн-нутгин нег үлү дорд үзгин районин баахарн болн эдлхд олзта-орута газрин көрнх оруулгын, олно зүсн райодар болн цуг республиксар хоршагдсн производственн дамшлтта болн ода баах производственн көрнх-глэ ирлцнхгүгээр күч-көлснэ көрнхиг икэр өлзлгын, промышленностиг сэрхен болн тұләнэ бу-лгуд цааранднь бодлүллгын, промышленностыд ши-шлнхгдүллгын болн кооперированиг аль-бисарнь делгрүллгын, райод хоорнд эдла-хун залгылдаг сая-рүллгын, көлгнэ цуг аныгсиг дигтэ саянар олзлгын зурад халэгддженэ.

Темдглгдсн тоогар халэгдджих даалгывр, рес-публиксин болн Урал, Сибирь, Среднь Азий, Зака-вказий мет тиим экономика-географическ ик рай-один эдла-хусиг цааранднь шишлнхгдүллгын болн комплексн кевар делгрүллгын теткгддженэ. Комплексн эдла-хуг залгылдан угагар, эврэ газр-тан баах эдла-ху гиж халэгд эндү халэгдлэ батта кевар ноолда эрн биш кех кергтэ. Зура диглдж келг-нэ экономика-географическ ик райод йилгылгын — Советск Союзин олно-амтна эдла-хуг географическ чикэр, территориальн арвнэр диглдж делгрүллхд донь-тус болхмн.

Ирх долан джилд производительн чидл диглдж делгрүллгын гол йовуднь, цугтагаснь түрүн бол-дж, орн-нутгин дорд үзгин райодин экономикаин тү-рн делгрлтд зөрүлгдсн. 1959—1965 джилмүдт дорд үзгин райодин делгрлтд зөрүлгдсн. 1959—1965 джилмүдт дорд үзгин райодин делгрлтд, Урал, Сибирь, Дальн Восток, Казахстан болн Сред-нь Азий орулад, цуг капиталн тавцин кемдженэ 40 гар процентнь зөрүлгддженэ. Продукци эрки аныгс цуг Союзар гаргылгын дорд үзгин райодин удельн чинрнь өсэд, 1965 джилд иим болхмн: цо гаргылгяр дүнхнд 43 процент, болд хааль-

гяр—47 процент, прокат гаргылгяр—48 про-цент, нүүрс гаргылгяр—дүнхнд—50 процент, нефть гаргылгяр — 30 процент, электроэнерг гаргылгяр — 46 процент, көрадсн материал гар-гылгяр — 45 гар процент өсхмн.

Орн-нутгин гурвдгч металлургическ көрнхиг күчиг үүлдврт оруулгын халэгддженэ, тер тоод дүнхнд 7,5 сай тонн цо гаргылгын халэгддженэ.

Эд-бод кехд уулин геологическ сан таалта нүүрсн баах Сибирин болн Казахстана райодар нүүрснэ промышленность орн-нутгин талдан райодас икэр делгрхмн. Эн райодар нүүрс гаргылгын долан джи-лин эргид орн-нутгар нүүрс гаргылгын өслтин дү-нхнд 60 процентнь болдж өсхмн. Сибирин болн Казахстана райодар күчтэ энергетическ көрнх бас бүрдэгдхмн. Энүнд электрическ күчн-чидл гарг-ылгын долан джилин эргид 3,3 — 3,5 холван өсхмн, электроэнерг гаргылгын өслтин болхла, цуг орн-нутгар электроэнерг гаргылгын өслтин 35 процент шахунь болхмн.

Дорд үзгин райодин кимд электроэнерг икэр өслгын—электрическ күчн-чидл икэр керглгдг про-изодств болн цугтагаснь түрүн болдж аныгтэ ме-талл өскдж делгрүллхн төлэ сан гидг баадл гарг-хмн.

Нефтин болн газин промышленность диглдж дел-грүллгын ССССР-н Европейск аныгд болн Среднь Азийд секгдсн нефтин болн газин улд эн райодар нургалдж нефтин болн газин промышленность дел-грүллгын темдглгддженэ.

Долан джилин эргид нефтин болн газин промы-шленность диглдж делгрүллгын ончнь—нефть эдлг цуг райодар гишнь нефть эд-бод кедг завод-муд тосхлгн, нефтепроводс болн газопроводс өргэр тосхлгн болдж гархмн.

Промышленностин болн тосхлтин залвирг онг-дарулгын ашд эдла-ху гардлгын союзн респу-бликсин нилчнь темдгтэгяр өссн.

1959—1965 джилмүдт олно-амтна эдла-хун делгр-лтэр темдглгдсн то-дигэр цуг союзн республиксин экономикаин болн культурин цааранднь аль-бисарнь бодлүллгын халэгддженэ.

Арэсән Советск Федеративн Социалистическ республик

РСФСР-н промышленностин цуг продукц долан джилин эргид дүнхнд 80 процент икдхмн. Цо ха-алгын 70—85 процент өсхмн, болд—60—69 про-цент, алюминь гаргылгын—дүнхнд гурви холван, электроэнерг гаргылгын—2 холванас давугар өс-хмн.

Нефть гаргылгын 2,1—2,3 холван, газ гаргылг-н—6 шаху холван икдүллгын темдглгддженэ. Не-фть гаргылгын промышленность нег үлү икэр Тата-рск АССР-т, Башкирск АССР-т, Куйбышевск обла-стыд делгрхмн. Арэсән Федерацин олно-зүсн райодар нефть эд-бод келгнэ 6—7 ик завод болн 15 минь-гын гар километр магистральн трубопроводс тосхл-гын темдглгддженэ. Илдн келхд, Барун-Ар үзгин, Центрин болн Дорд Сибирин райодар нефть эд-бод кедг промышленность шинэс бүрдэгдхмн.

Нүүрснэ промышленностыд гол онг—Кузбасст кокусн нүүрс гаргылг делгрүллгын, Красноярск крайд ид аргяр нүүрс гаргылг авлг делгрүллг-нд тавгдхмн.

Химическ промышленностыд йилгын түргн дел-грлт темдглгддженэ. Долан джилин эргид хими-ческ утц гаргылгын 3—3,2 холван икдхмн, синтети-ческ каучук — 2,6 холван пластическ масс болн синтетическ моки — 5 холванас даву, минеральн удобрень гаргылгын — 2,6 — 2,8 холван икдхмн.

Маши тосхлгнэ ик өслт халэгддженэ. Цемент гаргылгын 2,2—2,4 холван икдхмн. Модна болн нег үлү мод эд-бод кедг промышленность цаарандан делгрхмн. Гийгн болн хот-хоолин промышленность зөвар өсхмн. Шикр гаргылгын 3 холванас давугар икдхмн.

РСФСР-н селәнэ эдла-хун халхд долан джи-лин эргид буудя гаргылгын зөвар икдүллгынэ тэр тавгддженэ. 1965 джилд селәнэ эдла-хун тал-

дан эдла-ху гаргылгын 1957 — джилд гаргылгдсн дүнхнд иим кемджатгяр икдүллгын халэгд-дженэ: тосна культурин эк гаргылгын — 1,9 хол-ван, шикрин свекл — 3,2 — 3,6 холван, олсн ут-ци — 1,4 холван, боднцг — 1,8 холван, темсн — 2,2 холван, махн — 2,3 холван, үсн — 1,7 — 1,8 холван, бондн — 1,6 холван, ноос гаргылгын — 1,8 холван икдүллгын халэгддженэ.

Хар биш газрта райодин селәнэ эдла-ху темдг-тэгяр бодлүллгын, Кубаньд свекл тэрлг болн шикр гаргылгын шин ик көрнх бүрдэгд. Цент-ральн Хар газрта областсэр, Уралд болн Сибирт свекл тэрлгын цааранднь делгрүллгын дорд болн дорд-омн үзгин райодар тосна культурин гар-гылгын өргдүллгын — эрки төрмүдин негнь бол-дженэ.

Мал өсклгнэ кергт Сибирин, Хол Востокин, Поволжин болн Северн Кавказин райодар үснэ махна болн махна мал өсклгнэ онц онг тавгдхмн. Балгсн эргидк болн талдан райодар үснэ мал икэр өсклгн теткгдх зөвтэ.

Арва болн ик олз уга талдан культурмуд тэрлг хаслгнас көлтэ эрдни-шишэ тэрлгнэ агьу ик-дүллгын темдглгддженэ.

Услгдг газрин агьу икдүллгын, газр хагсал-гын болн малин идгт ус оруулгын халэгддженэ: Республикин олно-амтна цуг эдла-ху делгрүлл-гынэ капиталн тавцд 954 — 974 миллиард арслн мөнхн орулгддженэ, эс гиж урдк долан джилд тавгдснэс 86 — 90 процент ик.

Темдглгдсн тоод республикин зарм ик хувнь — Европейск аныгин, Уралин болн Сибирин эдла-хуг шишлнхгдүллж комплексн кевар делгрүллгын ик чинр өгддженэ.

РСФСР-н Европейск аныгд энергетическ нүүр-

сиг арвн тұлэгяр — нефтар болн газар сольх аргь өгх, Поволжин болн Северн Кавказин неф-тин болн газин промышленностин түргн өслт темдглгддженэ. Северн Кавказин райодас Ленин-град күртл магистральн ик гидг газопроводс тос-хлгын халэгдв.

Нефтепродукт икэр эдлг олно-зүсн экономика ик райодар нефть эд-бод кедг ик заводмуд тосхлгн халэгддженэ. Поволжас нефтезаводмудар нефть йовулхн төлэ трубопроводс тосхлгдхмн. Республик-ин Европейск аныгд баах нефтин болн газин көр-нхд ода үлдджих заводмуд икдүллгын болн шин химическ заводмуд, нег үлү химическ утц, минеральн удобрень гаргылгын заводмуд тосхл-гын халэгддженэ.

Металлургическ баз өргдхмн. Курск сорнц бол-дин төмр руда гаргылг газр эдлгяр темдглгдсн көдлмш ик чинртэ болджана. Череповецк ме-таллургическ завод тосхлгын төгсхмн, Липецкд баах металлургическ завод зөвар икдүллгдхмн.

Уралин район хар болн аныгтэ металл гаргыл-гяр болн күнд маши келгяр республикд котлв-рч орман хадгылхмн. Долан джилин эргид энүнд металлургин, нефтин, химин, модна промышлен-ностин, маши тосхлгнэ цаарандк өслт, энергети-ческ баз күчлгын темдглгддженэ.

Магнитогорск, Орско-Халиловск болн I кн-Тагильск металлургическ болн, тедү мет Челябинск металлургическ, Синарск болн Челябинск трубн заводмудин күчнь икдхмн, Качканарск горнообогатительн комбинатин түрүн дарани тосхлт төгсгдхмн. Уралд зугл ганцхн Челябинск область 1965 джилд бдгэ цагин Францд хааль-дг цөөгтэс икэр цо хаальхмн. Аныгтэ металлур-гин сэрхен көрнхн батрхмн.

Уралин энергетическ болн тұләнэ көрнхн күчлхн эрkd орн-нутгин талдан республикс болн райодас Уралд трубопроводс оруулгын тем-дглгддженэ. Уралд нефть гаргылгын 1,8 — 2,2 хол-ван икдхмн. Нефтин болн газин тұләнэ ик элек-тостанс тосхлгн халэгддженэ.

Нефть гаргылгнэ дахуль газ эд-бод келгнэ улд Башкирт синтетическ каучукин шин аныгс болн органическ синтезин продукте гаргылгнэ шин химическ ик предприятис бүрдэлгын темдгл-дв.

Сибирин райодар газрин өрин көрнх өргэр эдлгдхмн. ССССР-н гурвдгч металлургическ базин ульн болдж тусх металлургическ хойр завод тосх-лгын темдглгддженэ. Сибирт болн Хол Востокд 1965 джилд нүүрс гаргылгын — 182 — 186 сай тоннд күрхмн, энүнэ 40 процент шахунь тэр гар-гылгнэ аргяр авгдхмн. Кузнецк бассей, Ураль-ск болн Сибирск металлургин төлэ кокусн нүү-рснэ гол көрнх болдж өмк кевтан үлдхмн. Кимд нүүрснд электрическ ик стансц бүрдэгдхмн. Гурви сай гар киловатт күчтэ делкэд хамгин ик гидг Братск ГЭС үүлдврт орулгдхмн, бас тедү мет 4 сай гар киловатт күчтэ Красноярск гидроэлектростанцин тосхлт кедхмн.

Модна болн мод эд-бод кедг промышленност түргн йовудар өсдж делгрх зөвтэ. Целлюлози-цаас на күчтэ промышленность шинэс бүрдэгдхмн. Мо-зөблгнэ өргн төмр хаалг тосхлгн, нефть эд-бо-кедг кесг ик заводмуд тосхлгн халэгддженэ. Не-фть болн нефтепродукт зөбхн төлэ магистральн трубопроводс кеддженэ. Якутск АССР-т алма гаргылгяр делкэд ик гидг центрсин негнь бүрдэ-дхмн. Сибирь болн орн-нутгин Европейск аныг х-орнд эдла-хун залгылдан зөвар икддженэ эн илдн күцэхин төлэ көлгн-күчн чангьагдджен Сибирск төмр хаалгын магистральн элек фиц-ровать кеддженэ, шин төмр хаалг тосхлгдженэ.

(Цаарандкнь дарук номерт).

Редакторин дарун Б. Б. Дорджиев.